

הלכות בית הכנסת סימן קננ לח באר הגולה

מ
נ
ס
י
ת

אפילו אורחים לפי שעה, (נא) בין שהיה מיחד לתפלה, קדוש. (נב) ויבאם לפי שעה הקדישו, הכל כפי מה שאמרו: ט יבשמוכרים (נג) אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכרו (נד) ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה, (נה) חוץ ממרחץ וברסקי ובית טבילה ובית הכסא. (נו) ויבאם מכרהו (נז) שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, (נח) יעשה הלוקח (נח) אפילו אלו ארבעה דברים: י יוש אומרים (נט) דיהיד בשלו (ס) אפילו ספר תורה מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה, (סא) כל שלא הקדישו

שערי תשובה

תאמר בפרש שהוא חל, ומ"מ גם האחרון עשה כן בקיום נזכרים, ונראה דזהו בחידושי שו"ת ונראה דזהו בחידושי שו"ת ונראה דזהו בחידושי שו"ת ונראה דזהו בחידושי שו"ת

באור הלכה

אם לא שיקפידו אנשי העיר במעמד ראשיהם ונחשבים, מכל מקום אין זה ענין לזה להחמיר למוכרים בשלשון (וכד' להעלות בקדושה) שיהיו צריכים הכונה, ובמרכן הוא הדין בד' טובי העיר שהם עקר אנשי העיר: נהי דתקנים נזרי שלא יפקיעו קדושה כי אם בשעמדם כל אנשי העיר בשעת התקנתם, אבל משום זה אין רצנה דלא סמכו עליהו בענין דמי הפקדו, ומסתברא עוד דגם הרשב"א מודה לשעם הר"ן, אלא דלא אצרכה לה לשיטתו בענין מנהג, דסבירא לה דאפילו בד' טובי העיר לחד סגי, והארכנו בכל זה, מפני שראיתי לאלה דבה שמישיג על הפקדונות ומהחזיק שם לישיב הנקרא שלטו ומהחמיר היכא דאין לשנות לקדושה קלה דצריך הכונה, ונראה דברירי הרשב"א והר"ן, ולענין דעמי עקר דמנהג אברהם ויכמו שכתבנו: * ויבאם מכרהו שבעה טובי העיר וכו' יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים. כן הוא דעת הרמב"ם והרא"ש, ונמשכו אחריהם הטור ורי"ו ורמב"ם פליג על זה, ודברבאר בפוסקים, ודורות לא שרו בש"ס להשתמש משמיש של גזאי אלא בחל חכא חכ"י אלא לשעמיש עליו בית הכנסת מקום, אבל לא שיהיו רשאים לחלל בית תפלה לעשותו בית הברסקי וכוונתה. והנה הר"ן ומאירי הביאו שמי דעות אלו ולא הכריעו, והרשב"א ח"ב סימן קע הוסיק בדעת הרמב"ם, ע"ש, ובאמת דקלא יתקרא, ויבאם מכרהו שבעה טובי העיר וכו' וירשב"א וירשב"א דבית הכנסת תור כשאר משמיש מנהגו⁷⁵, כספק ולולי ושו"ת וכוונתה, אלא דאם הסכימו ו' טובי העיר במעמד אנשי העיר למכרו, אס"פ גלו דעתם שאין להם עוד צורך בו, והו' כמו משמיש מנהגו לאחר זמן מצותם שנוקדו, ע"ש דבריהם: ואס"פ, לפי מה דפסק המחבר בסימן כא סעיף ב בטליות של מנהג שבלו שאין לו ליתדם למשמיש מנהג, אלא וזרזו וזהו פ"ק, ואס"פ הוא הדין בעניננו אינו נכון, וכל"שפן לשיטת הר"ן שהשילו בו קדושה בדבריהם, אס"פ צדפה עוד משאר משמיש מנהג, ויבדאי דאין להשתמש בו משמיש של גזאי, איכרא, דיש לומר דצדפה דסימן כא ה"ל באמת אינו מספק, דהא קרא דהאי שמעמא דסימן כא הוא הרמב"ם, וכמו שמוכא שם בבית יוסף, ואפשר דאולי לטעמה בקאן, ואפשר דהרמב"ם באמת פליג שם אדון הנ"ל וע"ש שם בסימן כא בבאר הגולה מקור האי דעת מסוגיא דפרק כל הכלים, ובאמת הרמב"ם שם מפרש דמדי' בכל בגדים ולא דוקא טליתות של מנהג, והסוגיא שם יתרו באפן אחר, ע"ש ברשב"א ומאירי שם. אכן המחבר דפסק להא דרמב"ם בסימן כא הנ"ל, וגם בסימן תוסד סעיף ח מוכא גם"פ דין זה גבי הושענא בשם אור נרוע פרק בגי העיר, ע"ש באור נרוע שמוכא פ"ק בשם ספר הקדמון בשור' על גבי גתלים, אס"פ היכי שרונן הקא להלוקח לעשות בו בית הכנסת או בית הכסא? ואפשר דהו' לומר, דלפי מה שכתבנו לקמן בבאר הגולה (ס"י קנ"ד) דהו' תשמיש של גזאי אחרת בטעמא דטובי העיר במעמד אנשי העיר, משום דמסתמא פלם מקדישים אדעתם והיו כמו הקדושים על הנאי, אפשר דלפי סברא זו משום הכי שר' אפילו בתשמיש של גזאי, בין דקלו בדעתם ובהי הם הסכימו לה: אלא דצדפה קשה, דלא מסתברא כלל דיהיב אדעתא דיהיב כל"ק אפילו למעבד בה בית הכסא. היצא מדבריה, דמסתברא דכמו דפסקנו בסימן כא לענין צדפה ודמיון ודמיון חסד לענין הושענא שאין להשתמש בהם דבר של גזאי, הוא הדין הקא, וכל"שפן הוא, מפני שהיה דבר קבוצ ונזכר ונזכר דאולי להשתמש בה בקלות ראש, וכמו שכתב הרמב"ם בסוגיא דאנדרה ומשפונא דמשום זה חמור

באר היטב

בו כמ"ש סעיף י"ד, אבל אם עשה משפחת לספר תורה שלו שש לו בביתו ואין קורין בו ברכים, כל שלא נשתמש בו לספר תורה יכול לחור בו, דהמנהג לאו מלתא היא, מ"א: (יח) וט"ה במא"ה, ל"ד כל ד, אלא כל היכא דאיכא רבא וט"ה מקרי ואזלינן ביה רבא, ע"פ פניני הושע סימן

משנה ברורה

בנאיהו וכו'. דאף שהיה מעשה גס"פ, לא מקרי רק הנמנה בעלמא: (נא) בין שהיה מיחד לתפלה, רוצה לומר: ההנמנה היתה הנמנה מנחה, שהזמין אותה (נט) לעולם להתפלל בו, וזכה דאיתא לעיל בסימן מב, דהיכא דאזמנה לסתור לעולם למצר בה תפלין, וצר בה אפילו פעם אחת, שוב אסור למצר בה חזי; ולא פוקי אם הזמין אותה לבית התפלה (נ) רק לפי שעה, דהנינו עד שיעבר הרגל או היריד [מפני שאז הדרך שמתקבץ אנשים], לא חשיבא הנמנה כלל⁷⁶ ומתיר אפילו בעת הרגל לכלל ולשמות ב⁷⁶: (נב) ויבאם לפי שעה הקדישו, הנינו שאמר סתם (נא) 'אני מזמין אותה לרגלים', דמשמע הלשון: בכל עת שיהיה רגל, על"פ חשוכה הנמנה עולמית על כל פנים על אותו הזמן ואסור בנה הנמנה⁷⁶, וסתם הנמנה לפי שעה, דבר כח בבית יוסף בשם הספרדקי דלא חשיבא הנמנה כלל, וכמו שכתבנו מתחלה. ולענין הנאי, ע"פ לעיל סימן קנא סעיף יא ובמשנה ברורה שם⁷⁶: ט (נג) אנשי הכפר בית הכנסת. והוא הדין (נד) בשל ברכים בשמלו בשעת הכנין בדעת יחיד, המבאר לעיל בסוף סעיף ז: (נד) ממכר עולם. בין שאנשי העיר או טובי העיר מספיקים להמכירה, וכדלעיל בסעיף ז: (נה) חוץ ממרחץ וכו'. שכל אלו הם תשמישים מגנים מאד (נז) ואסור לעשותם במקום שהיה בית הכנסת⁷⁷, ואפילו אם נפל הבנין במקום ההוא ונשאר רק תל בעלמא, אסור להשתמש שם כאלו הארבעה דברים. (נח) וכן אסור לזרע במקום ההוא, שכל זה הוא גנאי למקום שהיה מתחלה בית הכנסת⁷⁷: (נו) ויבאם מכרהו שבעה טובי העיר, (נז) דאז פקעה הקדושה מהמקום ההוא לגמרי. וע"פ בפרי מגדים דמסתפק, דאפשר דבעינן דוקא כשהתנו בהדיא בעת המכירה והרשו ללוקח על זה: (נח) יעשה הלוקח וכו'. והוא הדין (ט) שעל"פי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר מותר להוציא הדמים לכל מה שירצה, אפילו לדבר חל: (נח) אפילו אלו הארבעה דברים. ע"פ בבאר הגולה דין זה לא ברירא, ולכתחלה בודאי צריך לזהר בזה⁷⁸: י (נט) דיהיד בשלו וכו'. הטעם, דעל שלו יש לו כח כשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשל צבור, דמותר להוציא על"פי מקירה זו הדמים לכל מה שירצה⁷⁸, ובנ"ל: (ס) אפילו ספר תורה. כתב העליתמיד, דאף לפי דעה זו דמותר ואין הדמים נחפזין בקדושה, מכל מקום לכלי עלמא אין רואה סימן ברכה בדמים אלו, וכן כתב האליה רבה: (סא) כל שלא הקדישו. הפקדונות אברהם מצדד, דאם נתנו לרבים לקרות בו אסור לכלי עלמא אפילו לא הקדישו ממש. וכתב עוד: וצריך עיון, על מה סומכין העולם שמוכרין ספר תורה ומשמישין בדמיהו אפילו נתנו לבית הכנסת? וצריך לומר: בין דהמנהג כנ"ל, הנה לה (ס) כאלו

שער הציון

(מט) בית יוסף: (י) בית יוסף בשם הספרדקי, וכן כתב בספר דמשק אצליו ע"ש ויבאם שמונה מאור: (נא) תשובת חת"י בסימן נט: (נב) פרי מגדים בשם תשובת מהר"ם: (נז) הנינו אף שמהדמים קנה בית הכנסת אחר או ספר תורה: (נד) פוסקים, מהא דרבינא מגלה כו ע"ב, וע"פ דמנהג אברהם סי"ק לו דג"ק וכוונתה שאין צורך חרישה רק שחופרים אותן במקא ומצינא, אינו מגנה כל"ק: (נז) רש"י: (נו) ואף הרמב"ם דפליג אהרמב"ם במה שפיתר הר' דברים, מודה בזה: (ס) רוצה לומר, בין שלא הקדישו לרבים רק נתנו בסתמא לרבים לקרות בו [פמ"ג בא"א]:

הלכות בית הכנסת סימן קנג

לקרות ברכים. (סב) ויש מי (ט) שאוסר, אלא אם כן (סג) ללמוד תורה או לשא אשה: יא (סד) בית הכנסת או לבנים ועצים (סה) מבית הכנסת וישן שפתרו, (סו) יכולים לתן (כ) (סז) במתנה, (סח) דאי לא דהנה לחו הנאה מנה לא הוה יהבי לה, הדר הוי לה (כז) במקרה. וכן יכולים להתלפסן באחרים והם יוצאים לחלין, אכל אסור (סט) למשכנן * או להשפירן (ע) או להשאילן (עא) אפלו על ידי שבעה טובי

ע תוספת דברק יא
מחלוקת
פ מנה טו

באר היטב

או היותר זקנים, אלא היותר משפדלים בצרכי צבור, הראם ח"א סי' נג: (יט) שאוסר. ולדבריו אף זט"ה במאה וחברעיר אסורין למכור ולהשפוש בדמיו אא"כ ללמוד תורה וכו'. ומ"מ ג"ל דבשמישיה לכ"ע מתר הנהיג למכור להשפוש בדמיו, ובי"ד סי' רפב כ' שם בש"ע הפלגתא פס בשמישיה, רצ"ע, ואפשר דמ"ש שם ויש מי שאוסר קאי רק אסי"ת. כתב המ"א: רצ"ע על מה סומכין העולם שמוכרין ס"ת אפלו נתנו לכהכ"ג לקרות בהן ומשפוש בדמיו: וצ"ל בין דהפנהג בן ה"ל פאלו התנו מתחלה וכמ"ש בי"ד סי' רנט ס"ב בהג"ה. ואם קנאה מתחלה כדי למכרה וכ"ש אם קבלה בחוב מתר למכרה, ט"ז. עין בתשובת גאון ורד"ם פ"ל ב סימן לא שכתב בדומן הזה שכל ספריו בחזקת שיש בהם פסול מתר ליחיד למכור ס"ת בשפי, ע"ש. ועין בחות"א יד סי' נט ועין בי"ד סי' ר"ע: (ז) במתנה. הינו זט"ה במאה, ובכרכים אסור, מ"א: (כז) במקרה. אכל לתנו לעיר דחוקה שבודאי לא ה"ל הנאה מהם אסור. כתב במ"ב דאם בנה בכח"ג חדשה וסדרה הושגה ע"פ זט"ה במאה פקעה הקדשה מהישיבה וקלה על הדקשה ונשאר לשנות הישיבה לכל מה שירצה, דלא גרע ממתנה, אכל בלא"ה אין פס אפלו זט"ה במאה לעשות בהן דבר חל, שאין כאן דבר אחר שמתחיל קדשה צליקו, עמ"א:

שערי תשובה

נתינת אחר ביושק העליונה, דשקט נחא להו טפי בקניינא, ומי בבחכ"ג של וביש שעב"פ צריך הסכמת אנשי העיר כו', ע"ש, ועין בביוצא בזה בשו"ת נרי"ב סי' טימן ח לענין בהכ"ז שבכפר שנתחד חדר ונקב על הסתלים תפלות ובקשות משמות שאין נסתקס, שצריך הסכמת אנשי הכפר, וסעודות קדוה להספקת ת"ת כו', ומ"מ לענין בחובו מ"ש שמתחיל הסתלים נזקק מיתקת השם אסור, עין שם:

משנה בורה

התנה בתחלה שלא תחול קדשת רבים עליה, וכו' שכתב בורה דעה סימן רנט סעיף ב בהג"ה: (סב) ויש מי שאוסר. ולדעה זו, (נח) אפלו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר גס"כ אסורין למכור ספר תורה ולהשפוש בדמיו, אלא אם כן הוא תועלת בשביל למוד התורה, ואם כן, צריך לקנות בדמיו ספר תורה אחרת מ"א. ומלבד יורה דעה משמע דבשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, לכלי עלמא מתר להשפוש בדמיו [א"ר]. כתב מגן אברהם דדוקא בספר תורה, אכל בתשמישי קדשה, לכלי עלמא מתר ליחיד למכור ולהשפוש בדמיו כל מה שירצה: מיהו, מהמחבר בורה דעה רפב סעיף יח מוכח דיש מי שאוסר סביבא לה דאפלו בתשמישין נמי אסור להשפוש בדמיו, דייחיד אין לו פס שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. כתבו האחרונים, דאפלו בספר תורה אם קנה מתחלה בספר תורה כדי למכרה, וכל שכן אם קבלה בחוב, פשוט דמתר למכרה לכלי עלמא, ויהי שפוש בדמיו למה שירצה. איתא בורה דעה סימן ער, דשארי ספרים דינן בספר תורה, ואסור למכרם⁽⁸⁰⁾ אלא ללמוד תורה או לשא אשה, והנה פה כתב המחבר דיש שתי דעות אפלו בספר תורה⁽⁸¹⁾? אפשר דשם מורי כשהקדישו לרבים לקרות בו: (סג) ללמוד תורה. הינו להתפרנס בדמיו ברוח⁽⁸²⁾ [פמ"ג]. וכתב

באור הלכה

בית הכנסת משאר תשמישי מנה, עין שם: * ויש מי שאוסר וכו'. עין מגן אברהם, דלא קאי כי אם אספר תורה ולא אשמישיה, ובבאר הג"ה משמע דה"ל מי שאוסר, והוא דעת הרמב"ם, אפלו בתשמישי קדשה גס"כ אסור להוציא הסעות לרברחל, אפלו על ידי ד טובי העיר במעמד אנשי העיר, וכן לבית הכנסת הדר דבר זה: ודעת הפרי מגדים, דלא נזכר לתלות זה לדעת תוספות, עין שם; ובורה דעה סימן רפב סעיף יו פסק גס"כ דעל ידי ד טובי העיר במעמד אנשי העיר נזכר להוציא הסעות של תשמישי קדשה שנמכרו לחל, ולא הביא דעות בזה דהביא שם לקמה בסעיף יח, משמע דסביבא לה דבזה פלי עלמא מורם דמתר⁽⁸⁴⁾: * וכן יכולים להתלפסן באחרים. הוא לשון הטור, ומקורו ממנהגה כו עמוד ב. דאמר שם: לבני, חלופיהו שרי. והנה לפי מה שפסק המחבר לעיל סעיף ד ולהחליף הקדשה לכיצא בה יש אוקרים, על כרחך יפסדו קאי דשגרי הנמא הינו להתלפס על דבר שהוא עליו קדשה אכל לא על לבנים אחרים, וכן כתב הקרבן נתנאל, אכל לשון הטור והשלחן ערוך קשה לפי זה. והנה לפי מה שכתב הביטחוס לעיל דהטור מחיר על דבר שהוא פיצא בה, נחא לשון הטור⁽⁸⁵⁾, אכל עדין קשה לשון השלחן ערוך⁽⁸⁶⁾: ואפשר דמירי דהלבנים מבית הכנסת ישן לא הוי טובים, והוא בכלל פני בה תיחא דשגרי לכלי עלמא, וכו' ובתשובת בית דוד מתיר למשכנן חפצי כסף של קש * למשכנן וכו'. ובתשובת בית דוד מתיר למשכנן חפצי כסף של קש לבסחון למנהג בלכר ושל א יושפוש בהן כלל [עקרי דינים], תשובה: * או להשפירן וכו'. ולענין מכירה על תנאי, משמע בחוספות דבור המתחיל

עוד: צריך עיין אם מוכרין ספר תורה לקנות גמרא ופוסקים ופרושיהן, דהא השעם דמוכרין ספר תורה בשביל פלמוד תורה משום דלמוד גדול שמיכיר לידי מעשה⁽⁸⁸⁾, אס"כ הוא הדין אפשר דכתבי גונא נמי, דאי אפשר ללמוד בלא ספרים: יא (סד) בית הכנסת. יין: (סה) מבית הכנסת וישן. פרוש, שכבר התפללו בו, בדלעיל סעיף ח: (סו) יכולים לתן. הינו, שבעה טובי העיר (ט) במעמד אנשי העיר, (ס) ויש אומרים דאפלו בלא מעמד אנשי העיר נמי יכולים, ובכרכים (סא) אסור בכל גווי: (סז) במתנה. והלוקח יכול להשפוש בהם (סג) תשמיש חל: (סח) דאי לא דהנה לחו וכו'. או שמתקנים שיהיה להם הנאה ממנו באיזה פנים [ריטב"א]. ולפי זה, לתנו לאנשי עיר דחוקה שבודאי לא נתנו ולא נתנו מהם לעולם, אסור, דהא אין כאן דבר אחר שמתחיל על זה קדשת בית הכנסת, ועל כן לא נפקע קדשה ואסור להשפוש בה. וכל זה מורי כשהנתיב להשפוש בה בחל, (סג) אכל לתנה להן במתנה שיתפללו בתוכה מתר, דהא אין כאן הורדה מקדשה, וכו' שכתב בהג"ה. ועין במגן אברהם שמצדד דהוא הדין דמתר להם לתן ספר תורה [והוא הדין כל תשמישי קדשה] (סד) במתנה, דהא אינן מורידין אותן מקדשתן בזה⁽⁸⁷⁾: (סט) למשכנן או להשפירן. דכיון שגור החפץ לא נמכר, עדין ברשות בעלים הראשונים הוא ובקדשה קאי: (ע) או להשאילן. פרוש, על זמן, ואחר כך יחזירם בעין, דאלו בעלו לא להלושין ונחלה יחזיר לבנים אחרים תמורתם, בודאי שרי, דהינו חליפין דשרין [ריטב"א]: (עא) ואפלו על ידי שבעה טובי העיר. ואפלו

שער הציון

(כח) וכן משמע מהג"ה בבארו לפי מה שהעתיק דברי הריב"ש: (ט) מגן אברהם בשם הרי"ף ורא"ש וי"ן וכן כתב המאירי: (ס) ומכ"כ ונשכ"א וריטב"א, ובכרכים גס"כ וכן הוא גס"כ דעת הרמב"ם: (סא) מגן אברהם, עין מה שכתב בעצמו בס"ק יב ותינו שכתב שם בשם המבי"ט דאם אינם מתפללים בבית הכנסת של ברכים יכולים למכרה⁽⁸⁹⁾ משעם דמאי אכפת להו לברכים אחר שבלאו הכי אינם מתפללים עוד שם, והכא נמי כיון ששכר נסתר בבית הכנסת: וצריך לומר דשם מורי שאי אפשר עוד להתפלל שם, אכל הלבנים ועצים דכאן מורי שיכולים לבנותם עוד בבית הכנסת⁽⁹⁰⁾ ודגול מרבבה, וכן משמע בכרכים פ"ק יא מהלכות תפלה דין כ להדיא: (סג) ולענין ארבעה דברים הנזכרים לעיל בסעיף ט, להני פוסקים דמירי הכא כדי טובי העיר במעמד אנשי העיר שרי אפלו בארבעה דברים, כ"ל בסעיף ט, ולקני דשור ככאן כדי טובי העיר בלחוד, אסור בארבעה דברים, דמי צדיקא מוכר: (סד) מגן אברהם: (סד) הינו אפלו לאנשי עיר אחרת:

הלכות בית הקנסת סימן קנג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק סא]

הנה לה קאלו התנה בתחלה שלא תחול קדשת רבים עליהן⁽⁷⁷⁾.

וכתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' יח) שכיון שנהגו להקל בזמן הזה למכור ספר תורה של יחיד אף שנתנו לרבים, מי יבוא להחמיר נגד המנהג. מאידך, הכף החיים (ס"ק פט) כתב שבזמן הזה לא שמענו ולא ראינו מי שנתן ספר תורה לבית הכנסת ולקחו למוכרו, ולכן יש להחמיר. ובשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' עט אות ב) כתב שאין להורות בזה היתר לכתחילה, ורק שאין צורך למחות במקילים, כיון שהפוסקים לא הכריעו בזה, והוי ספיקא דדינא, וספק דרבנן לקולא. ומ"מ, כתב המשגיב להלן (שם) שכדי שלא תחול עליו קדשת רבים, יותר טוב להתנות במפורש כשמביאו לבית הכנסת שהוא רק להשאלה בלבד.

וטעם נוסף להיתר, כתב בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב סי' לא, הביאו הבאר היטב ס"ק יט) שבזמן הזה שכל ספרינו בחזקת שיש בהם פסול, מותר ליחיד למכור ספר תורה בשופי [וכמבואר ברמ"א (י"ד סי' רפב סי"ח) שספר תורה שיש בו טעות לכולי עלמא מותר למכרו, והוסיף, שאף שגם שאר ספרים אסור למכור (כמבואר בשו"ע י"ד סי' ער סי"ב ובמשגיב להלן ס"ק סב), ספר תורה אינו עשוי אלא לקרוא מתוכו בציבור, ולא ללמוד בו, ולכן כשהוא פסול גרע משאר ספרים], אלא שאין זה משנת חסידים. ומבואר שם שהספרים בזמנו היו בחזקת פסולים מחמת שהסופרים לא היו וריזים והיו מדבקים אותיות זו לזו ומפרידים בין חלקי האותיות. וגם בזמנינו שהסופרים זהירים בזה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קצ) ש"מ"מ יש להקל מטעם שאיננו בקיאים בחסרות ויתרות [כמבואר ברמ"א (סי' קמג ס"ד) ובשו"ת שאגת אריה (סי' לז)] ואם כן ספר התורה שבידינו אינם כשרים בשלמות וכן מכאור בשו"ת מהרש"ם (שם), יש לצרף סברא זו לענין מכירת ספר תורה של יחיד לצורך גדול.

מאידך, המגן גבורים (אלף המגן ס"ק כה) כתב שחלילה לסמוך על דברי הגינת ורדים, כי גם בזמנינו בקיאים בכשרות הספר תורה וקדושתו עליו וכמבואר בשו"ת חכם צבי (ח"א סי' נד) וכן כתב בשו"ת אמרי אש (סי' ק) שבמדינתנו ברוב ספרי התורה לא מצוי שיבושים כאלו של הדבקות אותיות או הפרדת חלקי אותיות, ומחמת מה שאין אנו בקיאים בחסרות ויתרות גם כן אין להתיר, כיון שאנו כותבים את הספרים על פי המסורה, והיכן שיש מחלוקת הולכים כדעת הרוב ונלא כדעת השאגת אריה, וכן כתב התורת חיים (ס"ק כב) והכף החיים (שם) בשמו.

[משנ"ב ס"ק סב]

אסורין למכור ספר-תורה ולהשתמש בכתביו⁽⁷⁸⁾.

(78) ובביאור המנהג בזמנינו שהרבה מוכרים ספרים ולוקחים אחרים בדמיהם, כתב לעיל (ס"ק יא) בשם הט"ז שמתחילה כשקנה את הספר היתה דעתו לכתוב שישמש לו ספר תורה זה כל זמן שיעטרך לו, ובאם יזדמן לו יותר יפה ימכור את זה ויקח את היפה, ואף שלא התנה כן בפירוש, וטעם נוסף לדבר כתב שם בשם הא"ר, שסומכים על השיטה שהובאה כאן שיחיד בשלו מותר למכור.

ומי שמכר ספר תורה ולא ידע שיש בכך צד איסור ורצה לחזור בו, כתב הכף החיים (ס"ק צא) שיכול הלוקח לומר שסובר כשיטות שמותר למכור, והמוכר שחושש לאיסור יקנה ספר תורה אחר בדמיו, או שיתן את דמיו להספקת תלמידי חכמים.

והמנחת פיתים (ח"מ סי' רח) כתב, שאם הלוקח כבר מוחזק בספר התורה אי אפשר להצילו ממנו, אך אם הספר התורה עדיין בידי המוכר, יכול לבטל את המקח.

[משנ"ב שם]

כתבו האחרונים, דאפילו בספר-תורה אם קנה מתחלה הספר-תורה כדי למכרה וכו', פשוט דמותר למכרה לכלי עלמא⁽⁷⁹⁾.

(79) ובארפן זה שמתחילה בא הספר תורה לידו כדי למכור, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' לו) שגם יראה סימן ברכה בממונו מן המכירה, והוסיף, שאף אם נשתתה ספר התורה בידו כמה שנים, מ"מ מסתמא לא חזר בו מכונתו הראשונה למכרו.

ואם קיבל ספר תורה בירושה, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק כב) שההיתר למכור הוא מצד שסומכים על המתירים למכור ספר תורה של יחיד. מאידך, התורת חיים (ס"ק כ) כתב שבארפן זה לכולי עלמא מותר למכור, כיון שדומה למי שקנה ספר תורה כדי למכרו או שקיבלו בחובו. והכף החיים (ס"ק צ) כתב שהכל תלוי בדעת היורש, שאם בעת שירש את הספר תורה היתה כוונתו להשאירו אצלו ולקדוה בו, הרי הוא כאילו ואין היתר למכור לדעת האוסרים בספר תורה של יחיד, אבל אם בשעה שירשו התכוון למכרו, מותר לכולי עלמא.

[משנ"ב שם]

דשאר ספרים דינן כספר-תורה, ואסור למכרן⁽⁸⁰⁾ וכו', דיש שמי דעות אפילו בספר-תורה⁽⁸¹⁾.

(80) ומי שיש לו ספרים רבים, כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סי' קסג ד"ה ומה) שמותר לו למכור מהם. והפלא יועץ (ערך ספר) כתב, שלא ימכור אדם שום ספר שיש לו בבית, ואפילו אם יש לו הרבה כמותו, שכן בספר חסידים (הובא בדבש לפי להחיד"א מערכת ב אות ד בשם ספר ישן נשון) הביא מעשה באחד שהיה לו ספר הזהר מיותר ומכור, וקראוהו בחלומו 'בהמה', דהיינו ראשי תיבות 'בערתי הקדש מן הבית'.

(81) ולמכור תפילין ומזוזות כדי להחליפן בפות יותר, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' מא אות ג) שאפשר לסמוך בזה על המקילים, וכן יש לצרף את המבואר בט"ז (סוף ס"ק א, הובא במשגיב לעיל ס"ק יא) שאף בספר תורה דעתו לכתוב שלא ישאר ברשותו אלא כל זמן שיעטרך לו, אך אם יזדמן לו ספר תורה יפה יותר, יוכל למכור את זה ולקח את היפה יותר, ואפילו שלא התנה כן בפיו, וראה עוד מה שכתבנו לעיל (ס"ק יא).

[משנ"ב ס"ק סג]

הינו להתפרנס בךמיו ברוח⁽⁸²⁾.

(82) ולמוכרו על מנת להשיא יתומים ויתומות, כתב לעיל (ס"ק כד) שמותר, וכן לצורך פדיון שבויים ולהספקת תלמידים.

[משנ"ב שם]

דלמוד גדול שמביא לידי מעשה⁽⁸³⁾.

(83) ומי שיכול ללמוד בביתו אבל רוצה ללמוד אצל רב אחר, כתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רנד) שמותר למכור ספר תורה לצורך זה, והביא את דברי השאילתות שרשאי למכור ספר תורה לצורך כל מצוה שרצה לקיימה יותר בהידור, וראה שו"ת כתב סופר (י"ד סי' קלה ד"ה ממוצא).

[ביהל ד"ה ויש]

משמע דבניא לה דקנה גלי עלמא מודים דמקור⁽⁸⁴⁾.

(84) וכן כתב במשגיב לעיל (ס"ק לו) שגם בתשמישי קדושה יכול להשתמש בדמיהם כשנמכרו על ידי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. עוד לענין המעות ותשמישי הקדושה עצמם, ראה בביהל' לקמן סי' קנר ס"ג ד"ה תשמישי.

המשך במילואים עמוד 19

מילואים הלכות בית הכנסת סימן קנג המשך מעמוד לו

ורגיל להיכנס לבית הכנסת ולדעתו הוקדש הוא אינו מסכים למכירה.

טעם נספח כתב בביה"ל לחלן (ד"ה יחיד) בשם האור זרוע, שבבית כנסת של כרכים מסתמא גם אנשים מעלמא נתנו להוצאות הבנין, אך ראה שם שאנו פוסקים כפי הטעם שמובא כאן, וגם אם בנו את בית הכנסת בעצמם בלא סיוע מעלמא, אפילו הכי לכל העולם יש חלק בו ואינם יכולים למוכרו, משום שמן הסתם הקדישוהו לכל העולם.

[משנ"ב ס"ק ט]

אפילו אותם אחרים אינם מסכימים אחר"כך במקירה, קמ"ר למכרה⁹⁶.

36 אבל לענין בני הכפר עצמו, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ב סי' יג) שאף כשרק חלק מהמתפללים תרמו לבנינו, מ"מ מכירתו תלויה בהסכמת כל בני הכפר, הואיל ונבנה על דעת כל המתפללים הרגילים להיכנס בו.

[ביה"ל ד"ה והוא הדין אם מכר]

ופשוט דכל תשקעה צריכים להיות בעת הקביעה⁹⁷.

37 ובטעם הדבר שלא מספיק רובם, כתב הסמ"ע (ח"מ סי' יח ס"ק ד) לענין בית דין, שאפילו אם חסר אחד מהם, יתכן שהיה מראה טעם הפוך ממה שהסכימו הרוב, והיו כולם מודים לו ומשנים את דעתם.

34 ובית כנסת שמתפללים בו אנשים ממקומות רבים, אולם אין דרכם לשהות בעיר אלא זמן מועט, כתב בשו"ת פני יהושע (א"י ח סי' ז, הובא בשערי תשובה סי' א) שאינו נחשב כבית כנסת של כרכים, משום שכרך הוא מקום שבו שוהים אנשים זמן רב, כגון אותם מקומות שיש בהם ירידים ושוהים בהם אנשים כחצי שנה או יותר, וכן כתב הערוך השלחן (סכ"ד) שעוברים ושבבים שאינם יושבים קבועה בעיר [וגם אינם מתקבצים אליה תדיר כגון לסחורה], אין להם שייכות עם בית הכנסת שבעיר, משום שלא נבנה על דעתם ולא נקרא של כרכים על ידם. והוסיף, שלפי זה מעטים בזמן הזה בתי כנסת שדינם ככרכים לענין זה. [וראה שו"ת שבת הלוי (ח"א סי' כח) שכתב, שגם לדברי הפני יהושע בתי הכנסת בירושלים ודאי דינם כשל כרכים, וראה משנת יוסף (סי' לח) שכונתו רק לבתי הכנסת החשובים, וראה גם בספר צדקה ומשפט (להגריי בלוי פ"ד הע' לג)]. ובשו"ת חתם סופר (א"י ח סי' לא) חלק על כך, והוסיף בשו"ת מוה"ר שיק (א"י ח סי' עב), שעל כל בית כנסת בכל קהילה נאה היה חושש החתם סופר שמא דינו כבית הכנסת של כרכים שאין רשות למכרו. ובשו"ת מהר"ץ דושינסקי (ח"א סי' טז) כתב, שכיון שלשית הרמב"ן קדושת בית הכנסת היא מן התורה, יש להחמיר בזה מספק.

35 ולקמן (סי' לג) כתב שעל דעת הרגילים להיכנס בבית הכנסת בנאותו, וחוששים שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזו

הלכות בית הכנסת סימן קנג המשך מעמוד 72

שלמה ח"ב סי' ד אות יט ד"ה ומ"מ) שכשיש עוד ספיקות בדבר, בודאי יש להקל ולסמוך על כך שיש בכוחם למכור. וראה גם בשו"ת אגרות משה (א"י ח סי' יד אות י) לענין בתי הכנסת בהם כל ההחלטות תלויות רק בחברים הרשומים, שגם בכרכים ממש יש לבית הכנסת דין של כפרים.

[ביה"ל ד"ה שבאים]

דבית"הסים יבולים למכר⁹⁸.

48 מבואר במב"ט שם (ח"ב סי' כח) שההיתר הוא למכור חלק מבית הקברות למשפחה שאינה מבני הקהילה כדי שיוכלו לקבור שם הם חרעם, וכמו שמותר למכור בית כנסת לאנשים אחרים כמבואר במשנ"ב ס"ק לד, ובפרט שאינו מוכר את כל בית הקברות.

בביה"ל (שם, ולקמן סי' קנד סי' ד"ה תשמישי) שכתב סברא אחרת בטעם שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, שהוא משום שמסתמא כולם מקדישים על דעתם, והרי זה הקדש על תנאי.

[ביה"ל ד"ה אבל]

כי בארצותינו אין להפיקסים כח זה, כמובן⁹⁹.

47 ובית כנסת בזמנינו שנבנה על ידי עמותה חוקית, כתב בספר צדקה ומשפט (להגריי בלוי פ"ד הע' לג) שמסתבר שאף לדברי הביה"ל כאן חברי העמותה ומנהליה יכולים למכור את בית הכנסת אפילו אם הוא בית כנסת של כרכים, כיון שעל דעתם נבנה בית הכנסת, וגם יש למעשיהם תוקף על פי חוקי המדינה, וכן ולענין בית כנסת הרשום בטאבו על שם אגודה שיתופית, כתב הגר"ש איערבך (שו"ת מנחת

הלכות בית הכנסת סימן קנג המשך מעמוד לח

הקהל, ומסיר מניעת פריה ורביה, וראה עוד (שם, ובא"י ח סי' כז) מה שכתב בזה.

[משנ"ב ס"ק נט]

הטעם, דעל שאלו יש לו כח בשבועה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשל צבור, דקמ"ר להוציא על-ידי מכירה זו הנמים לקל מזה שייצו¹⁰⁰.

74 ולענין בתי מדרש של צדיקים בזמנינו, כתבו בשו"ת דברי חיים (ח"מ סי' לב) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' כג אות א) שנחשבים של יחיד, כי נתנו את הכסף על דעת הצדיקים. והוסיף השבט הלוי (שם), שבזמנינו רוב בתי הכנסת ובתי המדרש הם כשל יחיד.

שאף אם אין אפשרות לסלק את הקדושה מבית הכנסת, מ"מ מותר לעשות שם מקוה, כי כדי להציל נשים רבות מאיסור חמור, מוטב לעבור על איסור קטן, אף על פי שהוא דין בשו"ע. והוסיף, שיעשו מחיצה במקום שבו היה ארון הקודש, ויבנו את המקוה בשאר השטח שבו היה בית הכנסת, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (א"י ח סי' נא ענף א), וביאר שהרי מצינו בסוטה שהתירה התורה למחות את שם ה' שנכתב בקדושה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו אף שהוא איסור מן התורה וגם יש בזה זלזול יותר גדול בכבוד ה', וכל שכן שמותר לזלזל בקדושת בית הכנסת שאסור רק מדרבנן כדי לבנות מקוה שגם כן עושה שלום בין איש לאשתו, ומתע תקלה מכל

מילואים הלכות בית הכנסת סימן קנג המשך מעמוד קודם

שיש לבית כנסת דין תשמישי קדושה, אלא שהוא הקדש על תנאי.

משנ"ב ס"ק סא

כיון דהפנהג כ"ק.

76) כלומר שכך המנהג כיום, וכמובא להלן (ס"ק צט) בשם המג"א. וראה במשנ"ב שם שיש מחלוקת (גם שלא מצד מנהג זה) האם כשנותן ספר תורה לבית הכנסת שיקראו בו רבים, אומרים שמן הסתם הקדישו כמו בשאר כלי הקדש שהביא לבית הכנסת או לא, ראה מה שכתבנו שם בטעם הדבר.

[ביה"ל ד"ה ואם מכורה]

לפי מה שהחליטו הרמב"ם והרשב"א וד"ה פ"א דבית הכנסת הוי כשאר תשמישי מצוה⁽⁷⁵⁾.

75) וכדעת ראשונים אלו נקט להלכה במשנ"ב (ס"ק מח), שביית כנסת הוא רק בכלל תשמישי מצוה. אמנם בביה"ל לעיל (ס"ז ד"ה רשאים) נראה שלא הכריע בזה ונשאר בצ"ע, וכן מבואר במשנ"ב (ס"ק סו) ובשע"צ (ס"ק סה) שלא הכריע בזה, וגם לפי הטעם שהביא להלן בהמשך דבריו (ובביה"ל לקמן סי' קנד ס"ג ד"ה תשמישי) מבואר לכאורה

הלכות בית הכנסת סימן קנג המשך מעמוד 76

היא בזיון לספר תורה שמשמש במעונו לחולין. והתורה חיים (ס"ק כו) ביאר, שבמכירה האיסור הוא מחמת המעות שמקבלים עבור הספר תורה, שכיון שנתפס עליהם הקדושה אין מה לעשות עמהם, כי אף לקנות בהם ספר תורה אחר שהוא דבר השוה לקדושתו אסור לכתחילה לכולי עלמא, כמבואר לעיל ס"ק יא.

[ביה"ל ד"ה וכן]

לפי מה שכתב הבית"ד ליעיל דהטור מותר על דבר שהוא כיוצא בה, ניקח לשון הטור⁽⁸⁸⁾, אכל צדין קשה לשון השלחן ערוך⁽⁸⁹⁾.

88) אמנם במשנ"ב לעיל (ס"ק יא) כתב שגם המתירים לא התירו רק בדיעבד שכבר מכר, אבל לכתחילה לכולי עלמא אסור למכור שום דבר קדושה כדי ליקח כיוצא בה, וראה שם שע"צ ס"ק ה.

89) אמנם, ראה בביה"ל שם (ס"ד ד"ה ויש) שהפמ"ג מצדד שהכרעת השו"ע היא להתיר, ואם כן יתכן שסתם כאן כפי דעתו להלכה. ובכ"ה החיים (ס"ק קח) כתב שמדובר כשמכרהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, שאז יכולים להוציא המעות אפילו לחולין, ואם כן הוא הדין שיכולים להחליפם באחרים הם יוצאים לחולין, וראה במשנ"ב ס"ק טו שהביא מחלוקת בזה אם מדובר כאן בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר.

[שע"צ ס"ק סא]

דאם אדם מקפלים בבית הכנסת של פרקים ופסוקים⁽⁸⁵⁾, אכל הלכנים וצדים דבאן מדי שיכולים לכוונתם עוד בבית הכנסת⁽⁸⁶⁾.

85) הביאו במשנ"ב לעיל (ס"ק לג), וראה מה שכתבנו שם.

86) אמנם כשבנו בית כנסת אחר, כתב במשנ"ב לעיל (ס"ק מא) שיכולים להשתמש בעצים ובאבנים של בית הכנסת הראשון לצורך חולין (על ידי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר), שמה איכפת להם לציבור, הרי מ"מ יש להם מקום טוב להתפלל, וכתב שם בשע"צ (ס"ק מא) שהוא שלא כדעת המג"א. (וראה בהגהות חתם סופר (על מג"א ס"ק יב) שהקשה גם בזה שסותר את מה שכתב בשם המבי"ט).

[משנ"ב ס"ק סח]

ועין במגן-אברהם שפצ"ד דהוא הדין דמותר להם לתן ספר-תורה [והוא הדין כל תשמישי-קדשה] כמתנה, דהא אינן מורידין אותן מקדשתן כנה"ט⁽⁸⁷⁾.

87) ובטעם הדבר שבמתנה מותר הדבר אף על פי שבמכירה אסור [למרות שהלוקח משתמש בספר התורה לקדושה ואינו מוריד בקדושת ספר התורה], ביאר המחצ"ש (על המג"א ס"ק כז) שעצם המכירה

הלכות בית הכנסת סימן קנד המשך מעמוד מא

והמחמיר ומדקדק במצות תבוא עליו ברכה.

8) ולאחר שבלה, כתב הפמ"ג (סי' קנג משב"ז ס"ק טו) שכל שכן שאינו צריך גניזה, ואם מותר לזרוק תשמיש של תשמיש קדושה שבלה לאשפה, דעת הגר"ש וואנר (מכתב בספר גנוי הקודש עמ' רנד) שמוותר. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב והגר"נ קרליץ (שם פ"א סכ"א ובהערות שם) שרק אם לא ניכר ששימש לתשמיש קדושה יכול לזרוק, אך אם ניכר אין לזרוקו אף כשהוא עטוף אלא ישרפנו, כיון שמקום האשפה הוא מקום בזיון, ורק בשעת קושי ודחק יכול להקל לעוטפו ולהניחו כך באשפה.

ששברו למשך כל הזמן שהסכים המשכיר, לא נחשב כהונמנה לפי שעה.

[משנ"ב ס"ק ו]

דכתשמישי מצוה קומא לן בסימן כא דלאחר ששכר מצותן מותר לזרקן⁽⁷⁾ וכו', אכל דבר תשמיש קדשה, והוא הנקרא תשמיש תשמיש, אין בו קדשה ומותר להשתמש בהן אף בעודן קמין⁽⁸⁾.

7) ומ"מ כתב הרמ"א שם (ס"א) שיש אומרים שרק גניזה אינם צריכים, אך אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרוקם לאשפה, ויש מדקדקים לגוננם,

